

NAŠ DALJNI BLIŽNJI SVET

Bogdan
Pogačnik

Katalonski krik svobode

Ko smo lani z zadovoljstvom beležili, da je katalonska literarna revija »Taula de Canvi« v Barceloni v svoji 20. številki posredovala prikaz slovenskega slovstva, nam je oko zastalo tudi ob znanem Kosovelovem verzu, prevedenem v katalonščino: »El meu cant es una explosio«. Podobno nam zdaj, ko posvečamo nekaj strani »Sodobnosti« petim izbranim katalonskim pesnikom, zveni tudi stavek velikega sodobnega katalonskega pesnika J. V. Foixa: »El poeta sabe que cada poema es un grito de libertad« — »Pesnik se zaveda, da je sleherna pesem — krik svobode!«

O svobodi govorimo sicer pogosto in na raznih krajih; razlogi za take ugotovitve in pomeni takih besed pa so si pogosto v raznih okoliščinah zelo različni, včasih tudi zgolj površni in površinski. A prav pri notrajnih vezeh, ki so med slovenskim in katalonskim narodom, očitno ni razlogov ne za potvarjanje in ne za zlorabljanje, saj gre za dva sorazmerno majhna naroda v Evropi, ki sta bila pri vsej svoji razviti kulturi in osebnosti stoletja izpostavljena tujemu zatiranju ali centralističnemu pritisku te ali one vrste, pri čemer pa sta jezik in literatura ostajala osnovna opora narodnega bivanja in kljubovanja; to še toliko bolj, ker sta bila prepovedana, in tako je bil boj zanju hkrati tudi že boj proti nasilnemu gospodstvu.

Nič čudnega torej ni bilo, če smo se tudi v novih povojnih razmerah, ko smo se Slovenci prebili skozi osvobodilno vojno in se uveljavili kot suveren narod v okviru jugoslovanske federacije, oziroma, ko so tudi Katalonci po Francovi smrti zadihali bolj sproščeno ob zori znova nastajajoče španske demokracije, znašli toliko bliže. Jeziki in književnost, kot dva bistvena sestavna dela slovenskega in katalonskega bivanja, sta razumljivo postala tudi prvi most, na katerem smo se lahko znova srečali. Tudi ponovna oživitve članstva v mednarodni pisateljski organizaciji PEN — Slovenci smo svoj center obnovili leta 1961, Katalonci pa leta 1976, nam je utrdila vzajemne stike in hkrati odprla neposredna vrata v širšo evropsko in svetovno literarno skupnost.

Značilno je bilo zato, da smo se tudi na vseh naših srečanjih, pa bodisi na Bledu ali v Barceloni, ali drugod po svetu, zlasti na kongresih PEN 1977 v Sydneyu, Stockholmu 1978 in Riu 1979, tudi osebno sestajali z neko posebno vzajemno naklonjenostjo ter ravnali na precej soroden način. Iz tega se je rodila vrsta usklajenih potez in skupnih akcij. Vsekakor sodi v ta okvir tudi dejavno prizadevanje za ustanovitev posebnega stalnega odbora mednarodnega PEN za program in prevajanje, ki naj bi skrbel zlasti

za bolj enakopravno prevajanje iz literatur iz manj znanih jezikov. Tako Katalonci kot Slovenci smo člani tega pododbora, ki se je konstituiral prav na konferenci v Barceloni oktobra 1978. Tudi dogovori o vzajemnem katalonsko-slovenskem prevajanju sodijo v ta krog. Slovenski in katalonski PEN sta v splošni razpravi v zvezi s spremembo statuta mednarodnega PEN leta 1977 družno podprla predlog, naj se v prvi člen tega besedila med drugimi postavkami vključi tudi — jezik, česar doslej ni bilo. Takratni predsednik katalonskega PEN, pesnik Josep Palau i Fabre, je že 23. aprila 1977 v pismu generalnemu sekretarju mednarodnega PEN v Londonu Petru Elstobu — nam pa je poslal prepis — med drugim pisal: »Kot vidite, gre za to, da bi se poleg navedbe, da za članstvo ne sme biti ovira niti rasno razlikovanje niti verske, politične ali druge razlike, še posebej poudaril kot eden temeljev naše organizacije tudi materni jezik. Zdi se nam namreč, da tu tiči ena izmed osnov mednarodnega PEN, zaradi česar ga tudi mi zdaj postavljamo v prvi plan. Čeravno bi se morda komu zdelo povsem elementarno ali samo po sebi razumljivo, moramo pribiti, da smo Katalonci pod frankističnim režimom občutili hudo grenke izkušnje, ko je bilo sedem let prepovedano sleherno objavljanje v našem jeziku, na to pa smo se dolgo ubadali s celo vrsto ovir, preden smo zgolj pri vprašanju jezika naših publikacij dosegli normalizacijo.«

V Kataloniji je njihov jezikovni problem zapleten morda še bolj, kot je bil in je naš slovenski. Pri nas je bilo to vprašanje v zgodovini dolgo pogojeno s tujo državno oblastjo oziroma je v zamejstvu še danes odvisno od tuje državne večine. Katalonci pa že stoletja životarijo v napol svoji državi, kjer pa sta dolgo časa dinastija, po državljanski vojni pa Francova diktatura, izvajali centralistični pritisk in zatirali katalonščino na račun vladajoče španščine. Kataloncem je postala zato španščina sama v nekem smislu orodje nasilja. Ko je v takem razpoloženju na stockholmskem kongresu PEN 1978 predstavnik znova obnovljenega španskega PEN predlagal, da bi morda že na prvi mednarodni konferenci PEN v Španiji, ki je bila napovedana za mesec oktober v Barceloni, poleg angleščine in francoščine priznali kot tretji uradni jezik mednarodnega PEN še španščino, je predstavnik katalonskega PEN na kongresu zelo prizadeto reagiral, češ to pa že ne, da bi prav v Barceloni dali to priznanje španščini, saj za nas je bil to dolgo časa »jezik fašizma«. V tej neprijetni notranji jezikovni napetosti kljub demokratizaciji v Španiji in Kataloniji je dejansko potekla tudi mednarodna konferenca v Barceloni, predvsem kot rehabilitacija Katalonije, ki je tudi sicer imela v mednarodnem PEN močnejšo tradicijo od španskega PEN, saj je bil tudi zadnji kongres pred tem srečanjem, leta 1935, v Barceloni, ko je takratni mednarodni predsednik PEN, znani angleški pisatelj H. G. Wells prepustil častno predsedstvo Kataloncu Pompeu Fabru. Priznam, da smo se celo slovenski delegati kljub iskrenemu prijateljstvu s Katalonci takrat počutili nekoliko nelagodno, ker so Španci barcelonsko srečanje tudi v novih razmerah bojkotirali. Eden izmed najbolj pogumnih demokratičnih založnikov iz obdobja Francove diktature Carlos Barral pa je v pariški reviji »Les Nouvelles Littéraires« že septembra objavil članek s tezo, češ da mora biti Katalonija dvojezična.

Nedvomno sta netočni in zato nevarni obe poenostavitvi: prva, da je Španija enovita, se pravi, da govorijo vsi špansko, in druga, da je vprašanje

katalonščine, ki je bila zatirana zlasti v času frankizma, po njegovem padcu že avtomatično rešeno. Hkrati pa je seveda res, da je na oblikovanje katalonskega človeka in njegove mentalitete vplivalo marsikaj, kar ga je v stoletjih gnetlo. Kot smo Slovenci hkrati na Balkanu in hkrati v Srednji Evropi, ker nas je oboje zaznamovalo, tako so tudi Katalonci sicer sestavni del Iberijskega polotoka in njegove zgodovinske usode, hkrati pa so bili vselej skoraj bolj oprti na Francijo, drugo Evropo in Sredozemlje, kot pa na Španijo samo.

O krčevitem, čeprav na videz pogosto romantično privzdignjenem iskranju katalonske identitete je leta 1948 katalonski filozof José Ferrater More skrajno kritično razmišljal: »Katalonija je bila vedno le možnost, nikoli dejstvo. V tem je pglavitni in najgloblji vzrok vseh njenih nesreč kot naroda in ljudstva. Brž ko začno Katalonci razmišljati o svoji zgodovini, si takoj zastavijo vprašanje: kaj bi se zgodilo, če bi v določenem trenutku dogodki ubrali drugo pot. Kakršna bi bila naša usoda, ko bi se tisto, kar se ni, po naključju le zgodilo? Nikar se ne slepimo; v tem ko, navidez nepomembnem, čeprav neskončno izdajalskem pogojnem stvaku, so zakopane nekatere najgloblje skrivnosti našega ljudstva . . . Ta neobrzdana težnja in ta razumljiva črna žalost sta bili vzrok, da so vsa naša dejanja tako rekoč zaman . . . Zgodovina je čisto nekaj drugega kakor resničnost, kot si jo je zamišljala tradicionalna metafizika: ni uresničenje neke možnosti, marveč resničnost sama, čista udejstvitvev . . . Nobene tožbe ne bodo predrugučile toka zgodovine. Prihodnost se nam ne bo nikoli odprla, če nanjo ne bomo dejansko, kar pri tejle priči, začeli gledati kot na prihodnost . . . Z drugimi besedami: Katalonija je bolna od preteklosti. Zdaj je čas, da začne to potuhnjeno bolezen zdraviti.«

Katalonci so vsekakor Špancem ne samo sosedje, ampak tudi precej soroden narod z jezikom, ki sodi prav tako med romanske. Skoraj bi lahko rekli, da katalonščina zveni še danes nekam starinsko in podobno latinščini. Katalonščino govori po španskih trditvah okrog šest milijonov ljudi po katalonskih pa skoraj osem. Je občevalni jezik v sami Kataloniji, ki obsega sedanje upravne province Barcelona, Girona, Tarragona in Lérida, zatem pa še v pokrajini Valenciji in na Balearskih otokih. Katalonščino govorijo tudi v miniaturi državi Andorra v Pirenejih, onstran špansko-francoske meje pa v francoski pokrajini Roussillon, današnjem departementu Vzhodni Pireneji. Tako obsega področje katalonskega jezika okrog 60.000 kvadratnih kilometrov. Nasploh govori katalonščino več ljudi, kot, recimo, danščino, finščino, norveščino, litvanščino, irščino, albanščino, makedonščino ali slovenščino, če vzamemo le evropske primerjave. Zgodovina Kataloncev je potekala sicer na Iberijskem polotoku, vendar često precej drugače kot pri najbližjih sosedih v Španiji. Katalonija je bila ena prvih rimskih posesti v severovzhodnem delu Hispanije, dokler jo v petem stoletju niso zasedli Goti. Sledil je vdor Mavrov, toda medtem ko so Mavri gospodovali nad Katalonci samo prehodno, so se drugod v Španiji, razen na severu in severovzhodu, zasidrali za skoraj 900 let in tako tudi vtisnili temu svojemu okolju izrazitejši afriškoorientalski pečat, kot pa Kataloncem. To velja še toliko bolj, ker je Katalonija kmalu zatem prešla pod frankovsko, torej zahodnoevropsko, nemško oblast. Vsekakor tudi te ločnice nekoliko spominjajo na razlike v turški oblasti na jugu Balkana v primerjavi z zgolj prehodnimi vpadi v seve-

rozahodne predele, konkretno na slovenska tla. Seveda pa je tudi oblast frankovske krone ostala kmalu vse bolj le formalna in pravi gospodarji so postali Barcelonski knezi, ki so za nekaj časa iztegnili svojo roko tudi na francosko Provanso; vse dokler ni prišlo obratno do ponovnega zблиžanja s sosednjo špansko Aragonijo. Ko se je proti koncu petnajstega stoletja, v času Ferdinanda in Izabele Kastilske, razrastla mogočna španska država, je seveda tudi Katalonija postala sestavni del te združene tvorbe, v kateri so pa Katalonci zlasti gospodarsko samo izgubili. Med tem ko so v 13. in 14. stoletju uspešno trgovali v Sredozemlju, so zdaj ti posli začeli kopneti. Zaradi nezadovoljstva je izbruhnil prvi katalonski upor že v letih 1462 do 1472. Pozneje je pod Aragonci katalonska trgovina še bolj zamrla, ker so se v Sredozemlje vrinili Turki, trgovanje s španskimi deželami v Južni Ameriki pa so si prilastili vladajoči Aragonci. Katalonci, ki so se že v 17. stoletju znova javili s separatističnim uporom proti španskemu centralizmu, so se zato v času vojne med Španijo in Francijo odkrito postavili pod zaščito francoskega kralja Ludvika XIII. Vse do pirenejskega miru 1659 in nastopa Filipa IV. je bila Katalonija pravzaprav bolj francoska kot španska provinca. Po izgubljenih bojih za španski prestol 1705, v katerih so se Katalonci vmešali na strani Habsburžanov, so z ustavo leta 1714 izgubili dotedanjo politično avtonomijo, vendar pa so si znali pomagati na gospodarskem področju, saj so s pomočjo Burboncev začeli razvijati industrijo in se postopoma vključili tudi v trgovanje z Južno Ameriko. Ob takih spodbudah so Katalonci spet obudili svoje separatistične težnje zlasti na podeželju, v karlističnem gibanju in zahtevi meščanov po zaščitnih carinah proti francosko-britanski konkurenci.

Toda do glavne prelomnice je v katalonskem gibanju prišlo šele v 19. stoletju, in to prav na področju kulture, ko se je začela jasneje očrtavati literarna predstava o katalonstvu. Začeli so z glasno zahtevo po javni rabi katalonščine, izdajanju časopisov in nacionalnem gledališču. Ker so občutili, da je začela upadati španska politična in gospodarska moč, so okrepili svoje lastne nacionalistične akcije.

Leta 1901 je na volitvah zmagala nova katalonska nacionalistična zveza Liga Regionalista, ki je leta 1913 tudi dosegla prvo obliko zakonske avtonomije. Toda že 10 let pozneje je nastopajoči španski falangist Primo de Rivera udaril tudi po katalonskem nacionalizmu, kar je res spodbodlo tudi doslej pasivne nižje ljudske sloje in delavske sindikate v Kataloniji, kar je vse privedlo do ustanovitve levičarske katalonske organizacije Esquerra Republicana pod vodstvom Francesca Macia. Katalonci so pokazali svojo podjetnost tudi tokrat, saj so že leta 1931 po volilni zmagi levice razglasili katalonsko republiko. To so bili veliki dnevi španske republike nasploh, pred izbruhom državljanske vojne, ko so tudi z osrednjo republikansko oblastjo v Madridu dosegli dokaj skladen sporazum in si zagotovili avtonomijo, na katero se sklicujejo še danes. Vsekakor je imela Katalonija v letih državljanske vojne od 1936 do 1939 zelo pomembno vlogo kot trdnjava republikancev proti prodirajočemu frankizmu. Iz Barcelone so se tudi leta 1939 umikali s solzami v očeh v izgnanstvo španski in drugi republikanci pred Francovimi četami.

Franco se je seveda toliko bolj znesel nad Katalonci in z nasilnimi ukrepi, podobnimi tistim, ki jih je počenjal fašizem v Italiji proti Slovencem,

skušal zatreti katalonščino in katalonsko zavest. Celo v telefonskih celicah so izobesili napise, češ da je prepovedano pogovarjati se v katalonščini. Gledal sem dokumentarne posnetke bombardiranja Barcelone, aretacij, zaplomb in cenzur na razstavi znova oživiljene katalonske knjige med konferenco PEN v Barceloni leta 1978. Seveda so prikazali tudi razne načine, kako so frankistično oblast prelisičili. Izhajale so knjige na Mallorci, kjer je bila samo vojaška zasedba brez jurisdikcije. Na novo tiskane knjige so opremljali v tiskarnah s starimi datumi, tako da zanje ni veljala cenzura. V knjigi za prvo obhajilo so natisnili borbene rodoljubne pesmi. Ena izmed ilegalnih založb pa je bila »Ediciones dela Negra ni« v Barceloni leta 1935.

Pisatelj Avelli Artis-Genner je takrat ob odpiranju te razstave povedal simbolično zgodbo: »Nekoč je živel kralj v deželi, ki so jo napadli sovražniki. Ker so sovražniki vse bolj napredovali, je kralj ukazal, naj iz preostalega lesa naredijo barikado. Toda sovražniki so jo preplezali. Postavili so torej še višjo barikado iz ostankov železa. A sovražniki so prešli tudi prek te pregrade. Tedaj je kralj v sili ukazal: Naredite še barikado iz papirja! Ta barikada pa je vzdržala, tako kot so katalonski pisatelji zdržali 40 let pred pritiskom Francovega režima.«

Jasno — trdnjav katalonske knjige in kulture je bilo veliko. Eno takih zatočišč je bilo že dolgo časa v starinskem benediktinskem samostanu Montserrat iz 11. stoletja, visoko v hribih, kakih 100 km daleč od Barcelone. Toda to, do česar se morajo dokopati današnji katalonski pisatelji, ni samo ohranjanje starih spomenikov, ampak iskanje sodobne katalonske prisotnosti v svetu. Tudi če pobrskamo po naših in tujih leksikonih, bomo pod zaglavjem stare katalonske književnosti še kar precej našli. Prvi pisani spomenik katalonskega jezika izvira že iz leta 1171. Gre za zbirko »Homelies d'Organya«. Toda o prvi književnosti lahko govorimo šele z nastopom katalonskih pesnikov v 13. stoletju, ki so se pojavili pod vplivom provansalskih trubadurjev. Ta vpliv je bil tako močan, da so v začetku tudi katalonski pevci pisali v provansalsčini. Šele proza je jela nastajati v katalonščini. Znameniti filozof Ramon Llull iz Mallorce, avtor več kot 400 razprav, pa je seveda uporabljal oba jezika. Kasneje so tudi Katalonci v celoti prešli na domači jezik. Od leta 1393 so prirejali v Barceloni vsakoletne pesniške festivale. Blesteča imena iz tega časa so pesnik Auzias March iz Valencije, satirik Jaume Roig in Johanot Martolell, avtor viteškega romana »Tirant lo Blach«. Zaradi vsemogočnosti španske države in razkošja španskega jezika so kasneje za nekaj časa tudi katalonski pisatelji presedlali na španščino, vse dokler ni nastopil v 19. stoletju čas preroda katalonske zavesti, jezika in književnosti. Najpomembnejši med avtorji tistega obdobja so bili pesniki Buenaventura Carlos Aribau, Victor Balaquer, Juan Maragall in Jacinto Verdaguer. Katalonska književnost se je obogatila tudi z vrsto realističnih romanov, od katerih je zlasti pomemben roman »Solitud« (Samota) Victorja Calataya, medtem ko je Angel Guimer, ki je umrl leta 1924, postavil temelje sodobnemu katalonskemu gledališču.

Ni brez značilnosti, da na primer Jugoslovanska enciklopedija svoje poglavje o katalonski književnosti zaključuje že z letom 1859, se pravi, da v zadnjih 100 letih zaznamuje zgolj praznino. Delno je to seveda odsev precej žalostnega položaja v Kataloniji sami, je pa tudi odsev naših lastnih in svetovnih malomarnosti in podcenjevanj, zaradi katerih leksikografsko pogosto

priznavamo predvsem samo to, kar ima državni pečat. Katalonijo danes sicer v UNESCO zelo cenijo, toda v uradno sestavljenem seznamu reprezentančnih del evropske literature iz leta 1979, ki je bil sestavljen na podlagi priporočil evropske medvladne konference o kulturi v Helsinkih 1972, je katalonska književnost še vedno vključena v zaglavje španske književnosti, in to med štiriindvajsetimi navedenimi deli zgolj z dvema knjigama: s pesnitvami Maragalla y Gorina ter knjigo Orsa y Rovira »La ben plantada.«

In vendar je bila knjiga v katalonskem življenju vselej zakoreninjena bolj kot morda kjerkoli. Jasno, da je prevladovala španščina in da so tudi katalonski pisatelji morali pisati predvsem v španščini, število knjig, izdanih v katalonščini, kaže le na uporno rast zatiranega jezika. Ne glede na centralizacijo so na primer leta 1924 izdali 60.000 knjig, leta 1926 225.000 knjig in leta 1930 že 445.000 knjig. V letu 1932 je bila četrtnina vseh knjig v Španiji natisnjena v katalonščini. Barcelona je tudi pozneje postala daleč največji center za tiskanje knjig v Španiji sploh, tudi v španskem jeziku.

A kot so frankisti z ustrelitvijo katalonskega predsednika Companysa hoteli simbolično prikazati, da je katalonsko ime poslej izbrisano, je katalonska knjiga živela v srcih Kataloncev dalje tudi v tem najbolj težkem obdobju. Tudi iz izgnanstva so stvar katalonske kulture podpirali največji umetniki, kot sta bila na primer slikar Pablo Picasso in glasbenik Paul Casals. Znotraj dežele so organizirali ilegalne kulturne dejavnosti. Med drugim sta izhajali od leta 1944 revija »Poesia« in literarnoumetnostna revija Ariel od leta 1946. »Rešite besede!« so bile besede pesnika Espriua, ki so postale splošno vodilo kulturne akcije. Ozračje je postalo seveda precej znosnejše po zmagi zaveznikov v II. svetovni vojni, ko je Francov režim nujno začel popuščati, tako da so tudi Katalonci znova lahko objavljali nove leposlovne knjige, ne da bi seveda smeli ponatiskovati starejša dela. Leta 1948 je — takrat še v ilegali — izšla tudi prva številka revije »Dau al Set«, v kateri so mladi pisatelji in mladi likovniki — med njimi pesnik Brossa in slikar Tapes — razvili manifest nove katalonske kulture. Iz razumljivih razlogov, ker je pač nastopala brez besed, je v tem času katalonska likovna umetnost laže prodrla v svet kot literatura. To se je kazalo tudi v omejenem številu letno objavljenih naslovov. V letu 1950 so na primer lahko objavili samo 33 naslovov. Poleg »Bikove kože« Salvadora Espria, ki je leta 1969 v francoski izdaji spregovorila širše v evropskem krogu, je zaslovel prek meja tudi Merce Rodoreda s svojo knjigo pri pariški založbi Gallimand leta 1971 »Diamantni trg«. Ob teh velja omeniti še pesnika Gabriela Ferraterija z mešanico kulture in ironije, esejista Joana Fusterja, romanopisca Manuela de Pedrola ter Mario Aurelio Capmany, ki sem jo med barcelonsko konferenco leta 1978 tudi srečal kot urednico ene osrednjih literarnih revij v Barceloni. Da je ostala trdna povezava med likovniki in književniki, mi je ob takratnem obisku pričalo že dejstvo, ker smo imeli literarno konferenco v prostorih galerijske ustanove »Joan Miro«, pa tudi to, da je sam Miro naslikal tisti barviti lepak za prvo nacionalno konferenco katalonske kulture leta 1974. Katalonska kultura se sploh očitno močno prepleta z drugimi dejavnostmi katalonskega življenja, saj so Katalonci po svojem starem značaju tudi nekoliko nam podobni, katoliško ali revolucionarno pobarvani pevci in pivci, njihova literatura pa je vselej hodila pod roko z likovnimi stvaritvami. Ko sem občudoval mogočno, a še vedno nedokončano cerkev »Sagrada familia«

arhitekta Antonia Gaudia, se mi je zazdelo, kot da je to nekakšna zapoznala literarno navdihnjena srednjeveška katedrala in da je tudi njihova literatura podobna nekakšni velikanski, z mnogimi neizpolnjenimi otroškimi željami otožno prebodei praznični torti.

Katalonci najbrž prav zaradi tega, ker so se usmerili v boj za svoj jezik, nikoli niso zabredli v teroristični spopad s Španci, kot na primer Baski. Toda po drugi strani kljub formalni demokraciji tudi še danes niso uresničili svojih avtonomnih pravic. Sami so se spet razbili na številne stranke in sindikate, pri čemer je že zaradi razvite industrije z močnim delavskim razredom jasno, da prevladuje levičarska večina. Prav iz teh razlogov so v ponovni avtonomiji tudi odrekli prostor na soncu nekaterim svojim nacionalistično obarvanim rodoljubom, ki so med izgnanstvom vodili boj iz tujine, kot je bil naš stari zagnani poštenjak, profesor Batista Rocca i Rocca, ki je dolgo časa v mendarodnem PEN in v nacionalnem katalonskem odboru v Londonu predstavljal nepokorjeno Katalonijo. Šele ko je v Barceloni zagrenjen umrl, so ga znova odkrili. Sedanji tajnik katalonskega PEN, levičarsko usmerjeni pisatelj Alex Broch je bil pri nas globoko presunjen, ko si je ogledoval grobišča talcev v Begunjah, in poln optimističnih pobud, ko si je ogledal studie ljubljanske radiotelevizije, češ: Tudi mi v Kataloniji bi morali dobiti čisto katalonsko radiotelevizijo! Hkrati pa mi je priznal, da daje Katalonija, čeprav predstavlja le 6,3 odstotkov ozemlja Španije, čez 25 odstotkov nacionalnega dohodka. »Toda pri tem so v Kataloniji samo tovarne, upravni sedeži in kapital pa še vedno v Madridu!« Med Barcelono in Madridom posluje tako imenovani zračni most, ki skoraj nenehno prevažata potnike z letali med obema prestolnicama, toda ta most skoraj bolj razdvaja kot povezuje. Vsi se namreč takoj vračajo v svoje oporišče, Katalonci pa se še povrh jezijo, češ da je to dokaz obveznih poti zaradi centralizacije. Hkrati z industrializacijo Katalonije se seveda še nadalje povečuje priliv delavstva iz drugih španskih pokrajin. Skupina jezikoslovcev in književnikov pod vodstvom profesorja za katalonsko literaturo na univerzi v Barceloni Joaquima Mollasa je lani objavila razpravo pod alarmantnim naslovom »Una Nació sense Estad, un Poble sense Llengua« (Narod brez države, ljudstvo brez jezika). V reviji »Taula de Canvi« pa sem bral študijo Francesca Vallverduja »Družbeno jezikovni vidiki imigracije v Katalonijo«, v kateri ugotavlja, da je treba — v nasprotju s skrajnimi nacionalističnimi stališči — gledati na Katalonijo ne kot na neko dvonacionalno skupnost, ampak kot na zelo heterogeno slojeno in tudi v sociološkem pogledu neenovito družbo, upošteva je pri tem dosledno stališče, da pa je treba sedanjo politiko katalonizacije izvajati tako, da se spoštujejo pravice vseh, ki govorijo katalonščino in jo želijo javno uporabljati. Sociologinja Carlota Sollé je poleg tega pri obravnavanju šolskih statistik prišla do izračuna, da si v Kataloniji španščino kot prvi jezik v šoli želi 50 odstotkov v Kataloniji rojenih in 76 odstotkov priseljencev, medtem ko se je za katalonščino kot prvi jezik opredelilo le 47 odstotkov v Kataloniji rojenih, od tistih, ki so se priselili sem iz drugih predelov Španije, pa komaj 20 odstotkov.

Kljub zelo jasni misli, ki jo je Alex Broch izpovedal leta 1979 na blejskem pisateljskem srečanju na razpravi o novem univerzalizmu in prevajanju, češ: »Univerzalizem je šele naslednja stopnja, potem ko se vsi že dokoplje-mo do lastne identitete«, vsekakor tudi ne smemo prezreti obratnega dej-

stva, da so namreč številni zelo pomembni katalonski pesniki polpretekle dobe, zlasti privrženci tako imenovane smeri »noucentisma« po državljanski vojni, iskali zasilni izhod prav v neki univerzalistični projekciji. Pesnik J. V. Foix je v tem duhu tudi skušal med seboj spraviti avantgardo in kontinuiteto. Naš namen v pričujoči pokušini katalonske poezije zato vsekakor teži v podobni smeri: da opozorimo na svojevrstnost in splošnosti katalonske poezije, na njeno nacionalnost in hkrati univerzalnost.

Gre za plejado petih katalonskih pesnikov iz obdobja zadnjih osemdesetih let — Josepa Carnerja, Carlosa Ribó, J. V. Foixa, Mario Manent in Salvadorja Espriua, katerih pesmi sta v slovenščino prevedla oziroma prepesnila Janez Menart in Niko Košir. Gre za pet zelo različnih pesnikov, od katerih vsakega označuje lasten slog, vendar pa vsi izžarevajo neke poteze splošnejše katalonske kulturne situacije, seveda spet ne brez sočasnega sozvočja od zunaj, saj pesmi ne morejo zatajiti na primer vpliva francoskih simbolistov, Valleryja oziroma Apollinaira. V težni, da bi se avtorji te skupine odmaknili od že uhojenih poromantičnih poti, so se podali v odkrivanje nekega moralnega in estetskega neoklasicizma, ki pri Carnerju, recimo, nastopa predvsem z nekih etičnih vidikov, pri Ribó pa predstavlja bolj estetskoformalne izkušnje in izrabo poetičnega gradiva. Nekaj podobnega — s tem, da se ta sorodnost podaljšuje tudi do Elliota, Pounda ali Montaleja — bi lahko trdili tudi za Foixa, samo da se pri njem stvari še nadalje zapletajo glede na njegov talent in protislovno, a čustveno vendar obvladano gostobesednost. Za Mario Manent pa je vrhu tega značilno, da se je s tem klasicizmom skoraj v živo popleskala. Kot pri slovenski Moderni vrhu tega tudi tu čutimo, kako je katalonskim pesnikom šlo za to, da bi dohiteli evropske tokove in evropsko raven.

Pesnik in prozaist Josep Carner, ki se je rodil leta 1884 v Barceloni, je avtor 23 knjižnih del. Objavljati je začel že z 12. letom, s 15. pa je že postal sodelavec revije »La Renaixensa«. Leta 1904 je objavil svojo prvo pesniško zbirko »Llibre dell poetas«. Leta 1920 je ustanovil združenje prijateljev poezije, to pa ga ni motilo, da ne bi bil nastopil diplomatske kariere v tujini. Državljanško vojno je prebil v Mehiki, zdaj pa je univerzitetni profesor v Bruslju. Današnja sodba o njem se izraža s stavkom: »Zanj smo poiskali mesto na Olimpu, rezervirano predvsem za klasike preteklosti, izjemno pa tudi za sodobnike«.

Carlos Ribá, ki se je rodil leta 1893 v Barceloni, si je s svojim študijem prava, filozofije in literature pridobil izobrazbo, iz zakladnice katere je tudi sam v življenju poleg literarnega ustvarjanja na široko razdajal kot univerzitetni profesor humanistične smeri. Kot avtor 11 knjižnih del, med njimi znanih »Biervillskih elegij« in prevoda Homerjeve Odiseje, se je po državljanski vojni in izgnanstvu v Franciji znova vrnil v Barcelono in leta 1959 tam umrl.

J. V. Foix, ki je kot starček predsedoval prvi seji na naši konferenci PEN leta 1978 v Barceloni, se je rodil 1894. v barcelonskem predmestju Sarría, kjer še danes živi. Njegovo delo je, kot je sam zapisal, razdeljeno na dva dela: pred »ljudsko katastrofo leta 1936« in po njej. Medtem ko je bil v mladosti zmeren avantgardist in pobudnik revij — v tem duhu je leta 1934 tudi objavil knjigo »Revolucio Catalanista« (Katalonska revolucija), je v svoji drugi delovni polovici najprej nekaj časa pisal samo za predal, šele leta

1947 je presenetil ponovno z objavo pesniške zbirke »Sol, i de Dol« (Sam in žalosten). V svojih šestih pesniških zbirkah in petih knjigah proze se je izkazal kot morda najbolj izviren katalonski književnik, ki se sicer zaveda krize osebnosti, vendar se ne podaja v romantični subjektivizem, pač pa se vprašanja loteva kot razumnik in dvomljivec.

Maria Manent, ki se je rodila leta 1898 v Barceloni, je sicer po svoji trgovski izobrazbi, znanju tujih jezikov ter finančni službi v začetku, že skoraj nakazovala poslovno kariero, vendar se je pozneje usmerila v literaturo. Objavila je doslej 10 knjig in se izkazala tudi kot spretna prevajalka, zlasti iz angleščine. Naslov njenih sodobnih prepesnitev kitajske poezije »Com un nuvol lleuger« (Kot lahen oblak) odseva tudi sicer njeno osnovno misel, naj poezija »izpoveduje predvsem lepoto tišine«.

Salvador Espriu se je sicer rodil leta 1913 v nekem kraju v pokrajini Geron, toda literarno ga je povsem prevzel kraj ob morju z imenom Arenys de Mar, kamor se je družina še med njegovim otroštvom preselila. Diplomiral je zgodovino in pravo na univerzi v Barceloni in objavil doslej sedem knjig, prav zdaj pa pripravlja izdajo zbranih del svoje proze in poezije. Z ostrim pogledom zre izza očal in asketsko suhljat je v obraz, toda v zadnjem času je doživel nenavadno široko popularnost pri možicah doma, zlasti med mladino, pa tudi v prevodih po svetu. »El caminant i el mur« (Popotnik in zid) je naslov ene izmed pesniških zbirk tega avtorja, ki sicer piše tekste tudi za pevce s kitaro.

Poslušal sem njegove verze in pesmi drugih katalonskih pesnikov hkrati s prastarimi revolucionarno pobožnimi in nekam gosposkimi katalonskimi legendami, ki so jih na kamniti ploščadi »Trga kraljev« s starinskimi gotskimi palačami in stolpi naokrog prepevali oktobra 1978 v Barceloni trije največji katalonski šansonjerji — Ovidi Montilior, Maria del Maar Bonet in uporniško brkati Pi de la Serra, ki je, gugajoč se na stolu, hrupno razbijal po strunah in pel proteste zoper »vzorno urejeni« zapor v Barceloni in zoper vse ječe tega sveta.